

BELMA DUVNJAK
JASNA BAJRAKTAREVIĆ

Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu

pregledni naučni rad

Ličnost, kreativnost i metoda fraktalnog crteža

Sažetak

Pojmovima ličnosti i kreativnosti u vezi sa metodom fraktalnog crteža nije se u nas do sada posvećivalo dovoljno pažnje. Sve veća prisutnost art-terapije kao načina prevencije, liječenja i održavanja zdravog rasta i razvoja ljudi govori o dobrobitima kreativnog izražavanja ličnosti u tome području. Ovaj rad tematizira upotrebu art terapijske metode fraktalnog crteža, koja se bazira na Jungovoj teoriji ličnosti, a pomaže u izražavanju nesvjesnog koje često predstavlja prepreku uspješnog funkcioniranja ličnosti. Rezultati istraživanja, koje je provela autorica metode (Polujahtova i Komov 2014) pokazuju da se primjenom metode fraktalnog crteža povećavaju čovjekove duhovne komponente, poboljšava kreativnost, povećava samopouzdanje, razvija socijalizacija i komunikacija.

Ključne riječi: ličnost, kreativnost, metoda fraktalnog crteža, art terapija

UVOD

Metodom fraktalnog crteža osoba kroz crteže izražava ono unutarnje u sebi i osvještava nesvjesno, što joj omogućuje da to svjesno biva zdravije i stabilnije. Crtanje fraktala potiče kreativnu stranu ličnosti, koje do tog momenta osoba nije ni bila svjesna, te pozitivno djeluje na nju u mnogim sferama ljudskog života. Pomoću metode fraktalnog crteža osoba uspostavlja unutarnji mir, sklad i ravnotežu. Fraktalnu metodu autorica ovog rada je prošla iskustveno, kroz rad na sebi a u sklopu edukacije koja je i dalje u toku. Na osnovu vlastitog iskustva može reći da je dejstvo fraktala nadmašilo očekivanja u svakom

smislu. To je ujedno i jedan od razloga za pisanje ovoga rada; želimo upoznati javnost s metodom fraktalnog crteža i ukazivati na benefite koje ona pruža. Metoda fraktalnog crteža nije rezervisana samo za elitu, već je dostupna ovdje i sada. Prema Brierley (2013), kreativna sloboda je tajna sreće. No, zamislimo šta se dešava s osobom kada nema kreativnu slobodu, te kakav crni oblak nastaje kao posljedica negativnih razmišljanja kroz koja ne možemo vidjeti sunce (Bajraktarević 2015)

1. LIČNOST

Prema Fulgosi (1997), persona je označavala masku koju su nosili glumci u starogrčkoj drami za vrijeme predstave. Nedugo zatim riječ je počela označavati ne samo masku već i ulogu koju ta maska označava, potom i samog glumca. Kako je upotreba riječi ličnost rasla mijenjalo se i značenje, no u suštini je u svakodnevnom životu vezano uz način ponašanja pojedinca i njegove društvene uloge. Prema Hol i sur. (1978) ličnost nekog pojedinca dolazi do izražaja kada se kod različitih lica i pod različitim uslovima izazove pozitivna reakcija.

1.1. Jungova teorija ličnosti

Jungova teorija ličnosti je psihoanalitička teorija čiji je akcenat na nesvjesnim procesima. Zanimljivo je gledište da, prema Jungu, prošlost kao aktualnost, i budućnost kao potencijalnost, upravljaju čovjekovim sadašnjim ponašanjem (Hol & Lindzi 1978). Dok Freud smatra da postoji samo beskrajno ponavljanje instinktivnih tema sve do smrti, za Junga je stalan razvoj zapravo težnja za cjelovitošću i postignućem te žudnja za ponovnim rođenjem. Jungova teorija polazi od osnovice da se ljudi rađaju s predispozicijama koje su im prenijeli njihovi preci, te im to nasljeđe dijelom određuje kako će odgovarati na svoje doživljaje. Prema Počuča (2019) Jung razlikuje tri psihičke razine: svijest, lično nesvjesno i kolektivno nesvjesno. U nastavku rada kratko ćemo se osvrnuti na nesvjesni dio ličnosti.

1.1.1. Nesvjesni dio ličnosti

Za objašnjenje značenja nesvjesnog dijela ličnosti poslužit će nam Jungovo tumačenje nesvjesnog. Prema Jungu, nesvjesno sadrži sva psihička iskustva i sve sadržaje koji se ne tiču svijesti i ne odnose se na Ego na opazajan način (prema Hark 1998). Prema Jungovom shvaćanju poslije odumiranja mišljenja

u slikama i brojnim simbolima, u njima pohranjena moć prelazi u nesvjesno. Jung razlikuje individualno i kolektivno nesvjesno. “*Individualno nesvjesno* obuhvata sve aktivacije ličnog postojanja, dakle zaboravljeno, potisnuto, potražno opaženo, zamišljeno i emotivno” (Hark 1998: 73). Prema Vučković (2019) kompleks određuje čovjekovo ponašanje i ograničava njegovu slobodnu volju. Osoba s kompleksom ne ostvaruje svoj životni potencijal i ograničava svoju slobodu zbog osjećaja da nije dovoljno vrijedna. *Kolektivno nesvjesno* ili transpersonalno nesvjesno su sjećanja naslijeđena iz čovjekove predačke prošlosti koja su opstala zahvaljujući ponovljenim iskustvima iz generacije u generaciju. Grupa emocija koja se isprepliće u mislima čovjeka (ideji) naziva se *arhetip*. To objašnjava veliku količinu informacija koje iz fraktalnog crteža možemo saznati, te značaj individualnog i kolektivnog nesvjesnog.

2. KREATIVNOST

Termin kreativnost/stvaralaštvo ima internacionalno značenje (eng. *creativity*, fr. *activité créative*, njem. *das Schöpfen*, rus. *tvorčestvo*). To je aktivnost koja dovodi do novih i originalnih konstrukcija, mišljenja, proizvoda. Pojavom građanske klase na kreativnost se gleda kao na aktivnost čovjeka koja će zadovoljiti njegove potrebe za većim blagostanjem. U daljem razvoju na kreativnost se gleda s aspekta unapređenja proizvodnje. Danas se kreativnost shvata kao realna pojava i bitno obilježje ljudske prirode. Prema Čorko i Vranić (2007) na ličnoj se razini kreativnost smatra znakom mentalnoga zdravlja i emocionalnoga zadovoljstva te upućuje na optimalno funkcioniranje. „Stvaralaštvo je osnovni kapacitet čovjeka da se ostvari kao kompletna jedinka, kao društveno biće i kao izvorna i neponovljiva ličnost” (Marjanović 1972; prema Stevanović 1999:25). Škrbina (2013, prema Ivankov 2017) navodi kako je kreativnost sposobnost povezivanja dosad nepovezanih informacija te, na taj način, pronalaženja novih rješenja. Ta sposobnost se najčešće oslikava u kreativnom procesu i kreativnom produktu. Zato kreativnu sposobnost, proces i product promatramo kao jedinstvenu pojavu. Kreativnost je uvijek s ciljem i svrhom. Taj cilj kod pojedinca je u početku maglovit, nedovoljno definiran i nejasan, da bi kasnije dobio potpuni izraz u misli, ideji, postupku ili gotovom proizvodu/činu. Iako na prvi pogled kreativnost izgleda kao “nešto” vanjsko, što se ne tiče čovjeka iznutra, ipak, ona nije samo odnos prema vani, nego i prema sebi i unutarnjem svijetu. Prije svega čovjek upoznaje sebe, tako

biva u mogućnosti objasniti svoje osjećaje, napetosti, dileme, zatim upoznaje druge i vanjski svijet. Da bi se osposobila za kreativne aktivnosti osoba treba učestvovati u organiziranim vježbama zasnovanim na naučnim paradigmama o kreativnosti. Dakle, kreativnost je i nauka i umjetnost, ali prvenstveno način mišljenja, koje se očituje ne samo u naučnim otkrićima, umjetničkim djelima, kreativnom (divergentnom) mišljenju, nego i u svakodnevnim novim i originalnim postupcima i aktivnostima.

2.1. Kreativni nasuprot nekreativnim

Istraživanja kreativnosti mogu se usmjeriti na četiri različite komponente ovoga fenomena. Prva komponenta opisuje različite procese mišljenja koji su u osnovi kreativnog ponašanja, druga se odnosi na vrste i karakteristike produkata kreativnosti, treća na osobine ličnosti kreativnih osoba u najširem smislu te četvrta na razvoj i utvrđivanje kriterija prema kojima će neki produkti biti prosuđeni kao kreativni (Rhodes 1961 prema Ljubotina i sur. 2015). Prema Stevanović (1999) Ozimec navodi komparativne osobine kreativnih i nekreativnih pojedinaca (Tabela 1).

KREATIVNI	NEKREATIVNI
1. sklonost kritičnom odnosu	1. sklonost kompromisu
2. aktivitet, inicijativnost	2. pasivnost, nepoduzimljivost
3. otvorenost duha	3. zatvorenost prema novome
4. nekonvencionalnost	4. podložnost tuđim mislima
5. divergentno mišljenje	5. konvergentno mišljenje
6. transcendentnost	6. ne nadilazi se realnost
7. radoznalost	7. ravnodušnost
8. sposobnost duboke koncentracije	8. površnost u svemu
9. spremnost da mijenjamo sebe	9. biti uvijek isti
10. žude za slobodom	10. trpi podređenost
11. samostalan, samopouzdan	11. nesiguran u sebe
12. jaka intrizična motivacija	12. dominantna ekstrizična motivacija

Tabela 1. Osobine kreativnih i nekreativnih pojedinaca

Izvor: Stevanović, M. (1999). *Kreatologija : znanost o stvaralaštvu : vrtić – škola – fakultet*. Tonimir

O pitanju odnosa inteligencije i kreativnosti raspravljali su i istraživali

mnogi. Tvrdnja da su samo vrlo inteligentni ljudi kreativni je pretjerana generalizacija, jer nije nužno da su osobe pored visoke inteligencije i kreativne. Mnogi inteligentni ljudi su siromašni idejama, a mnoge osobe ispodprosječne inteligencije su u nekom vidu kreativne. Kunac (2015 prema Arar i Rački 2003) u svom radu ističe da su kreativne osobe po inteligenciji često iznad prosjeka, te ukazuje na važnost znanja za razvoj kreativnosti. Stručnjaci ostvaruju visoke rezultate unutar svojeg područja, ali samo kreativne osobe mijenjaju to područje. Darovite osobe koje nisu kreativne, u odrasloj dobi postaju stručnjaci. No, stručnost nije kreativnost. Zanimljiv primjer čine tzv. djeca geniji, tj. oni s ekstremno razvijenom darovitošću. Zadivljujuća realističnost dječjeg crteža u odrasloj dobi postaje obična stvar (za izučene umjetnike); matematičari moraju postavljati nova pitanja ili stara rješavati na nove načine. Također, testovi za mjerenje inteligencije nisu prikladni za mjerenje kreativnosti. Kod mjerenja inteligencije traži se konvergentno mišljenje i tačno je ako je usko usmjereno na odgovor, dok kod mjerenja kreativnosti, odnosno testovi kreativnosti nastoje odrediti fleksibilnost i okretnost mišljenja. Npr. jedna od mjera kreativnosti može biti da se od ljudi traži da u roku od jedne minute napišu što više riječi koje počinju slovom T, a završavaju slovom N.

2.2. Kreativnost kao način izražavanja nesvjesnog

Jedan od načina izražavanja kreativnosti jeste crtanje tj. likovno izražavanje kroz sliku. Prema Jungu slika čini, u obliku snova, imaginacija i fantazije, temeljnu formu odnosa između svjesnog subjekta i dubina nesvjesnog (prema Hark 1998). Jungov život i teorija ličnosti usko su vezani za kreativnost i art terapiju jer se i on sam bavio crtanjem, slikanjem i pisanjem poezije. Prema Barun, Jovanović i Ivanović (2014) za umjetnost je rekao da je regresija u službi ega, gdje osoba dolazi u dodir s nesvjesnim ne gubeći dodir sa svjesnim. Kako u svojoj knjizi navodi Brierley (2013) kreativna se osoba uvijek povezuje s onim oblikom nadahnuća koji dolazi iznutra, a na neki je način izvan obične svijesti. Prema Hark (1988) duša prenosi u slikama psihodinamiku nesvjesnog u svijest.

3. METODA FRAKTALNOG CRTEŽA

Za otkriće fraktalne metode zaslužna je Tanzilija Zakirovna Polujahtova, klinička psihologinja i porodična psihologinja koja radi i djeluje u Rusiji. Od 1991. godine, kada je osmislila ovu metodu, autorica je napravila mnogobrojne kliničke testove i studije koje pokazuju pozitivan ishod primjene ove metode ne samo na oporavak bolesnih već i na povećanje samopouzdanja, razvoj socijalizacije i komunikacije (Polujahtova i Komov 2014). Metoda fraktalnog crteža je forma art terapije koja čovjeka vraća u sklad i harmoniju u svim područjima života. Prema Kosec, metoda crtanja fraktala pruža i odgovore na pitanja: kako upoznati samoga sebe, kako doći do skrivenih informacija iz naše podsvijesti i nesvjesnog, kako prepoznati svoje životne ciljeve i ostvariti svoja postignuća, te kako se podignuti na novu razinu u razvoju (2015). Puni naziv metode jeste metoda fraktalnog crteža analitičke dijagnostike, prognoze (predviđanja) i samokorekcije čovjekova stanja i njegovih problema. Glavna zadaća metode jeste izraziti vlastitu ličnost crtežom nacrtanim prema određenim pravilima. Prema Polujahtovoj i Komovoj, primjenom metode fraktalnog crteža povećavaju se čovjekove duhovne komponente i poboljšava kreativnost, koju bez sumnje imaju svi (2014). Fraktal je i energetski crtež koji svojom vibracijom prodire u čovjekovo tijelo, misli i osjećaje. Kosec (2015) navodi da se, crtajući fraktale, osoba otvara višoj svijesti i oslobađa kreativnu energiju, te izgrađuje kreativan pristup životu i problemima. Iz fraktalnog crteža dobijamo informacije o osobi koja ga je nacrtala. Crtež daje informacije o talentu i potencijalu koje osoba posjeduje i o mogućnosti realizacije istih.

3.1. Porijeklo fraktala

Prema Polujahtovoj i Komovoj, poimanje fraktala i fraktalnosti pojavilo se sedamdesetih godina 20. stoljeća. Termin fraktal u upotrebu je uveo matematičar Benoit B. Mandelbort (2014). Spoznavši metodu crtanja fraktala osoba u svakodnevnom koračanju primjećuje fraktale. I doista priroda je bogata prelijepim, uravnoteženim i harmoničnim fraktalima. Razlikuju se stalni fraktali, poput morskih valova, planinskog lanca, čuvarkuće, i promjenjivi fraktali kao što su oblaci, plamen svijeće, pahuljice itd. Zajedničko prethodno navedenim primjerima je zapravo definicija fraktala. "Fraktal je simbol za nepravilan oblik u kojem ima i nekog reda. To je oblik koji u svakom svom dijelu odražava cjelinu. Kad povećavamo njegove dijelove, ponovno su ukazuju

isti oblici – on ima svojstvo samosličnosti” (Kosec 2015:2).

3.2. Osnove fraktalne metode

Za primjenu fraktalne metode nema dobnog ograničenja, dobra je i za djecu i odrasle. Također, ni obrazovanje nije ograničavajuće, kao ni talenat. “Metoda je namijenjena svima koji žele raditi na poboljšanju kvalitete vlastitog života i rješavanju svojih životnih problema” (Kosec 2015:4).

Vrste fraktalnog crteža su:

- *dijagnostički i korekcijski fraktali* – crtaju se kada osoba želi uravnotežiti svoju energiju, usmjeriti svoj život u pravilnom smjeru. Prvo se radi testiranje unutarnjeg stanja, a zatim korekcija. Analizom prva četiri korekcijska fraktala jasno se može definirati problem osobe koja ga crta. Zatim se crtanjem ostalih fraktala (sveukupno 21) radi korekcija, odnosno “ispravljanje” problema;
- *grupni fraktali* – crtaju se u paru u svrhu poboljšanja odnosa;
- *fraktali u svrhu ispunjenja želja* – crtaju se ako osoba radi na određenom problemu;
- *umjetnički fraktali* – crtaju se iz same potrebe za umjetničkim izražavanjem“ (preuzeto 15. 2. 2016. s internet stranice: <http://www.crtanje-fraktala.com/o-crtanju-fraktala/>)

3.3. Postupak crtanja fraktala

Crtanje fraktala ne zahtijeva puno materijalnog ulaganja, više dobru volju i slobodno vrijeme. Sve što vam je potrebno je sljedeće: set drvenih bojica u što više nijansi (minimalno 40 nijansi); crna hemijska olovka; papir za crtanje formata A4, 160-200 grama. Kako crtati? “Osoba postavlja papir horizontalno ispred sebe. Vrh hemijske olovke postavlja na bilo koju tačku na papiru. Zatvorenih očiju povlači neprekidnu crtu pokušavajući u 60 sekundi popuniti što veću površinu papira. Crta treba biti jasna i dobro povučena. Brzina pokreta olovke je srednja, bez naglih poteza. Crtamo smireno, s velikim brojem sjecišta vodoravno, okomito i dijagonalno, izvodeći valovite, ovalne ili ravne linije trudeći se pri tome postići raznolikost pravaca crta i svojih pokreta, također bez čestih ponavljanja. Kada osoba završi s crtežom potrebno je prebrojati velika polja, ako ih ima više od 10 nastavi crtati još

10–15 sekundi. Osoba ima pravo dopuniti crtež maksimalno dva puta. Bijelu podlogu papira obavezno ostavite što čišćom, bez linija, mrlja i natpisa. Kod bojenja dijagnostičkog crteža osoba boje bira isključivo zatvorenih očiju” (Polujahtova, Komov 2014: 56)

3.4. Informacije koje otkrivaju crte i polja

Prema Polujahtova i sur. (2014) rukopis je zapravo odraz karaktera. Također, prema Polujahtovoj i Kumanovoj, crta je ta koja predstavlja osnovu za izražavanje čovjekovog stanja u trenutku izvedbe testnog dijagnostičkog crteža. S obzirom na to da se fraktal crta zatvorenih očiju ne postoji mogućnost svjesnog utjecaja na karakter crta. Linije otkrivaju sljedeće osobine: pouzdanost, karakter, savjesnost, kreativnost, ciljeve, emotivnu stabilnost, vjeru u sebe, itd. Veličina i oblik crteža otkrivaju: komplekse, mišljenje o sebi, koncentraciju, samopouzdanje, ostvarenost, osobnost. Dok veličina polja, koja mogu biti od najsitnijeg poput makova zrna, srednjih polja poput bobi, pa sve do velikih polja npr. srednje velike naranče ili jabuke, otkrivaju: stabilnost, usmjerenost ka ciljevima, otvorenost prema drugim ljudima, ljubaznost, kakvi smo prema obavezama, potencijal, komunikaciju, brižljivost, sklonost ka analiziranju, sumnjičavost, stanje stresa, prošlost, sadašnjost i budućnost, itd. Naravno pri “čitanju” fraktala potrebno je znati ključ dijagnosticiranja. Kako navodi Kosec, (2015) prilikom dijagnosticiranja crteža pozornost je na: pozadini, pritisku, veličini fraktala, kompoziciji, konturi, veličini, broju i obliku polja, te vrsti crta.

3.5. Informacije koje odaju boje

“Boja je energija, ona je zračenje određene valne duljine” (Polujahtova, Komov 2014: 25). Prethodno samo naveli koje informacije otkriva veličina polja. Ako tome dodamo koje je boje koje polje ispred sebe imamo paletu boja ali i paletu informacija o osobi koja je crtala fraktal. Bogatstvo informacija proizašlo iz jednogminutnog crteža i 1-1,5-satnog bojenja fraktalnog crteža dato je u kratkom prikazu značenja određenih boja (Tabela 2):

Bijela – boja podloge fraktala, no ako se desi da osoba ne oboji određena polja unutar fraktalnog crteža to nam govori da osoba ne poznaje vlastite prirodne sposobnosti, te da ne ostvaruje svoj potencijal

Žuta – boja učitelja i odgajatelja, ljudi koji se bave informacijama (bilo da ih oni usvajaju ili pružaju drugim ljudima), prevoditelja

Zelena – boja prirodne snage, otpornosti, iscjeliteljske sposobnosti, zdravlja

Plava – uravnotežena/hladna energija ovisno o nijansi, mir, opuštenost

Ljubičasta – snažna energija; Roza – blaga energija, prijatnost, topla osoba

Crvena – pokretač, snaga ali i agresivnost ovisno o količini boje unutar fraktala

Narančasta – boja životne, seksualne energije, međuljudski odnosi

Zlatna/oker/svijetlo smeđa – duhovna energija

Smeđa i tamnosmeđa – boja koja govori o nevoljama, teškom iskušenju, depresiji

Siva – boja nestabilne energije, promjene, graničnih stanja

Crna – boja nedostatka energije, praznina, isrpljenost

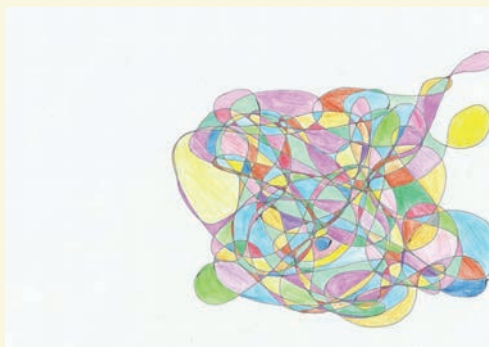
Tabela 2. Prikaz značenja određenih boja

Izvor: Polujahtova i Komova (2014). Izvornik fraktalne mudrosti. Puni potencijal. Zagreb

4. LIČNOST I CRTANJE FRAKTALA

Prema Repišti (2016) veliki dio Jungove teorije koji se odnosi na razvoj ličnosti koncipiran je tako da je čovjeku ostavljeno mnogo ,‘prostora‘‘ da unaprijedi svoju ličnost, u smislu unutrašnjeg rasta i razvoja. Kako smo prethodno naveli Jung razlikuje individualno nesvjesno i kolektivno nesvjesno, što su zapravo dvije nesvjesne oblasti duše. Po Jungu, one mogu biti od velike koristi čovjeku, jer sadrže mogućnosti koje su skrivene od svjesnog a naslijeđene su iz iskustva predaka stoljećima prije, no isto tako, ako Ja ignorira te mogućnosti, nesvjesno može nadvladati svjesno i okrenuti ih u patološke oblike (Jung 1943; prema Hol i Lindzi 1978). Jednom otkrivene čari metode fraktalnog crteža i naučena pravila crtanja, bojenje i gledanja fraktala mogu doprinijeti svjesnosti o vlastitim mogućnostima, potencijalu i na koncu vraćanju harmonije u život. Po završetku ciklusa crtanja korekcijskih fraktala crteži se izlože na vidljivo mjesto kako bi svojom vibracijskom energijom djelovali na čovjeka. Sam fraktal je jedna cjelina onog unutrašnjeg i kao cjelina treba da izgleda lijepo, skladno i harmonično. Prema Jungu arhetip se izražava kroz različite simbole, a glavni simbol je mandala. Mandale u fraktalnoj metodi

su najviši stepen koji ujedinjuje sve vrste fraktala u jedno kao cjelinu koja uravnoteženo djeluje. Prema Jungu, jastvo je središnji pojam ličnosti oko koga se okupljaju svi drugi sistemi. Ono održava sve sisteme zajedno i obezbjeđuje ličnosti jedinstvo, ravnotežu i stabilnost (1943; prema Hol i Lindzi 1978). Međutim, kako se navodi u knjizi H. Tolle (2007) većina ljudi provedu čitav život zarobljeni u granicama sopstvene misli. Ti ljudi nikad ne izađu iz umno stvorenog, personaliziranog osjećaja sebstva koje je uslovljeno prošlošću. Prema Radman (2005) umjetnost i znanost pretpostavljaju iskusnog tumača koji je u stanju razabrati smisao objekata, te koji zahvaljujući značenjima koja im pridaje kao vješti opažač mogu tek postati objekti umjetnosti i znanosti. Kako bismo pobliže objasnili povezanost ličnosti i metode fraktalnog crteža navest ćemo jedan primjer dijagnostičkog crteža (Slika 1) i dati kratku analizu.

Slika. 1 Dijagnostički fraktal

Izvor: Rad Belme Duvnjak, 2015.

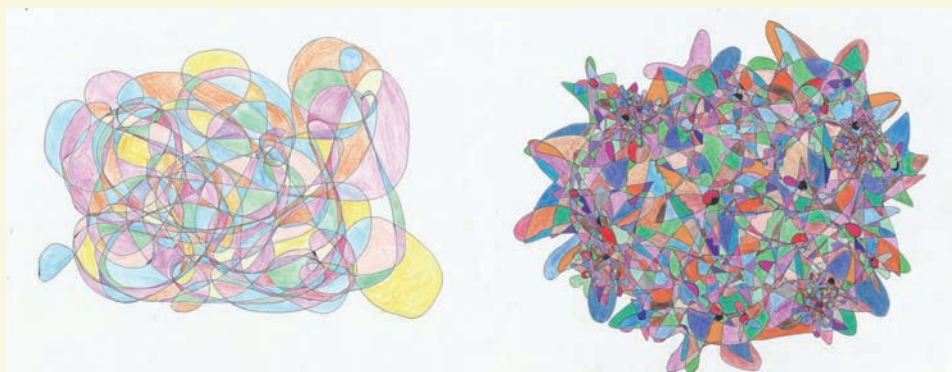
Motiv: Lopta koja je u fazi zapetljavanja (simbolično viđenje fraktala)

Djelovanje: kao da se muti nešto i to ide ka motanju u oblik lopte, i još uvijek se svi dijelovi ne daju smotati. Sve je razigrano, potpuno vedro, poletno. Javlja se radoznalost djeteta, koje je mali istraživač, koje iščekuje šta će dobiti (intuitivno viđenje fraktala). Osoba je prije svega tople, blage naravi, sklona pomoći drugima. Osoba s jasno definiranim ciljevima i odlučnošću da to ostvari, i u mislima je više ka naprijed, ka budućnosti. Pri analizi zna prikupiti potrebne informacije, isto tako ih vrlo rado dijeli s drugima. Posao koji joj to omogućuje je učiteljski ili pedagoški. Njena energija, koja je dosta stabilna, mirna i energična, po potrebi ju čini svjesnom sebe, svoje prirode, te to koristi u obnavljanju same sebe – unutaranja obnova. Vjeruje u sebe i možda je prema sebi i stroga, no njena upornost i odlučnost da ostvari cilj ju

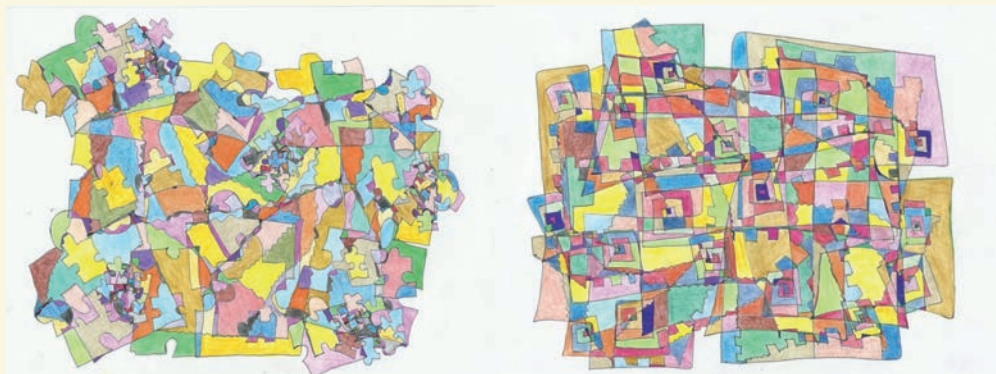
čini suzdržanom, te to kontroliše njen pomalo nemiran karakter. S obzirom na osobinu tvrdoglavost osoba zna biti sklona nametljivosti i dosadna s informacijama koje želi prenijeti. Njene misli su često okrenute ka budućnosti, u analizi i mislima se često zna zapetljati.

5. KREATIVNOST I CRTANJE FRAKTALA

O kreativnosti i crtanju fraktala najbolje govore sami crteži fraktala.

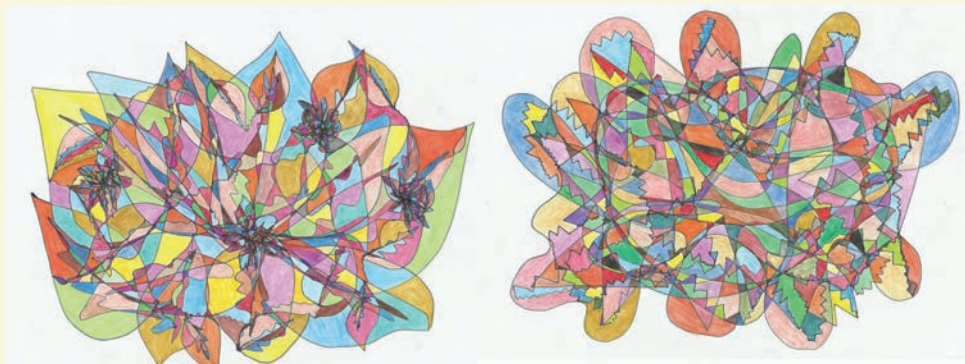

Slika. 2 Dijagnostički fraktal (autoportet); Slika 3. Korekcijski fraktal (crtež simbola - cvijet); Izvor: slika 2. i 3. rad autora 2015.

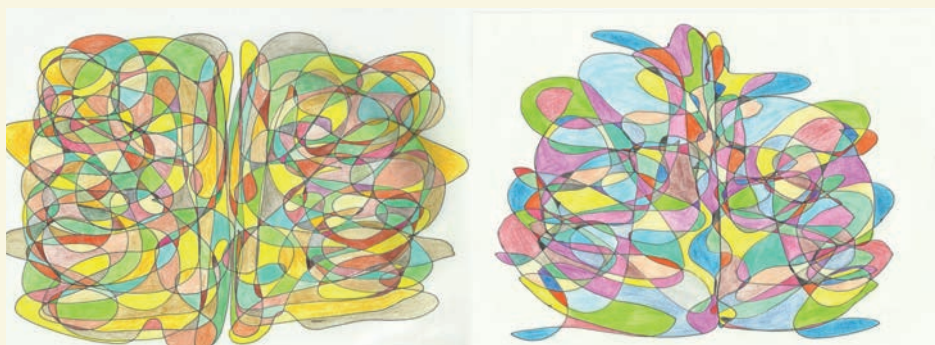
Slika 4. Korekcijski fraktal simbol – puzzla; Slika 5. Korekcijski fraktal (crtež sa elementima)

Izvor: slika 4. i 5. rad autora 2015.

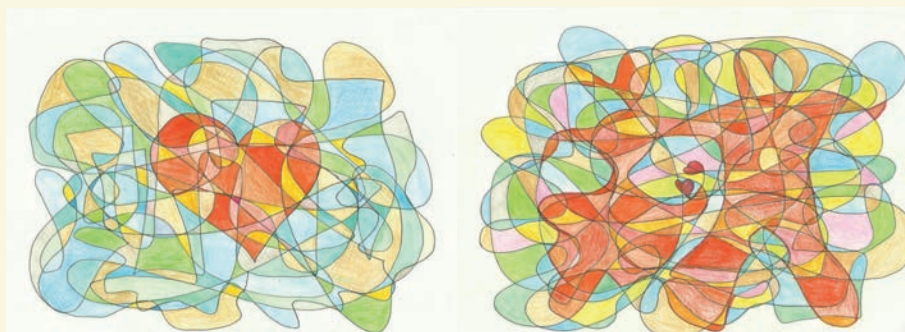
Slika 6. Korekcijski fraktal simbol – list; Slika 7. Korekcijski fraktal (crtež sa elementima)

Izvor: slika 6. i 7. rad autora 2015.

Slike 8. i 9. Crteži fraktala sa obje ruke istovremeno

Izvor: slika 8. i 9. rad autora 2016.

Slike 10. i 11. Fraktali za ispunjenje želje (fraktali podrške sa simbolom)

Izvor: slika 10. i 11. rad autora 2016

Slike 12.i 13. Umjetnički fraktali

Izvor: slika 12. i 13. Kosec, M. Radionica crtanja fraktala - radna skripta. Puni potencijal

6. ZAKLJUČAK

Ličnost, kreativnost i metoda fraktalnog crteža su, kako je navedeno u uvodnom dijelu rada, složeni pojmovi koji zahtijevaju veću pažnju i posvećenost. Kreativni potencijal osoba posjeduje, ali često ga nije svjesna. No, na sreću, kreativnost se može uvježbavati i razvijati. Mnogi ne mogu odmah stvoriti nove ideje i djela, ali ono što mogu jeste izgrađivati sebi slobodu za stvaranje. Metoda fraktalnog crteža nam omogućuje oslobađanje, a o dobrobitima ove metode se govori skoro 30 godina. Njen značaj svakako je u području rasta i razvoja koji se postiže osvješćivanjem nesvjesnog. Nesvjesni dio ličnosti se uzima kao glavna pretpostavka za kreativno izražavanje. Ličnost, kao i kreativnost, podložna je promjenama koje dovode do nesklada u sistemu. Metoda fraktalnog crteža, čiji je glavni cilj vratiti sklad, ravnotežu i harmoniju kroz crte i boje upravo to omogućava dajući kreativna rješenja za čovjekove probleme. Jednominutni crtež svojim energetske dejstvom može na zabavan i opuštajući način, kroz bojenje istog, olakšati promjene i ukazati na potencijal koji putem fraktala postaje svjesni dio osobe i vodilja ka novom kvalitetnijem životnom putu.

Personality, creativity and method fractal drawing

Abstract

Concepts of personality, creativity and method fraktalnog drawings due to their complexity, never devoted enough attention. All of the above, the presence of art therapy as a method of prevention, treatment and support healthy growth and development of people, tells about the benefits of creative self-expression. This work discusses the use of art therapy methods fractal drawings, based on Jung's theory of personality, and helps in the expression of the unconscious which often represent a barrier for the successful functioning of personality. The results of studies conducted by the author of the method (Polujahtova and Komov 2014) show that the application of the methods fractal drawings increase the role of the spiritual components, enhances creativity, improves confidence, develops socialization and communication.

Key words: personality creativity, metod fractal drawing, art therapy

LITERATURA

- Bajraktarević, Jasna (2015), *Mentalno zdravlje*, Avery, Sarajevo
- Barun, Ivan, Nikolina Jovanović, Nada Ivanović (2014), "Art terapija – teorijske postavke, razvoj i klinička primjena", *Socijalna psihijatrija*, 42 (2014) 190-198
- Brierley, David L. (2013), *Skriveno u vidljivom. Razmišljanja jednog učitelja i njegovih trinaestogodišnjaka*, IWP – škola za sutra, Zagreb
- Fulgosi, Ante (1997), *Psihologija ličnosti. Teorija i istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb
- Hark, Helmut (1998), *Leksikon osnovnih jungovskih pojmova*, Dereta, Beograd
- Hol, Kelvin S., Gardner Lindzi (1978), *Teorije ličnosti*, Nolit, Beograd
- Kershner, John R., Gwen Ledger (1985), "Effect of sex, intelligence and style of thinking on creativity: A comparison of gifted and average IQ children", *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(4), 1033-1040.
- Polujahtova, Tanzilia Zakirovna i Andrej Evgenjevič Komov (2014), *Izvornik fraktalne mudrosti ili nov pogled na naše mogućnosti*, Puni potencijal, Zagreb
- Kosec, Martina (2015), *Radionica crtanja fraktala - radna skripta*, Puni potencijal, Zagreb
- Ljubotina, Damir, Nataša Juničić, Vesna Vlahović-Štetić (2015), "Struktura i prediktori samoprocjene kreativnosti kod srednjoškolaca", *Psihologijske teme*, 24, 2015 (3), 369-399.
- Repišti, Selman (2016), *Psihologija ličnosti: Teorija i empirija*, drugo prošireno izdanje, Podgorica
- Stevanović, Marko (1999), *Kreatologija: znanost o stvaralaštvu: vrtić - škola - fakultet*, Tonimir, Varaždinske Toplice
- Tolle, Eckhart (2007), *Tišina govori*, Čarobna knjiga, Beograd
- Čorko, Irena, Andrea Vranić (2007), "Utjecaj Informacije o postojećim djelima u određenoj domeni na kreativnost novih djela", *Društvena istraživanja*, 16 (3 (89)), 613-625.

Ivankov, Patricia (2017), *Neuroznanstveni temelji kreativnih terapija*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb

Kunac, Sani (2015), "Kreativnost i pedagogija", *Napredak*, 156 (4), 423-446.

Počuča, Ninoslava (2019), *Naslijeđe Carla Gustava Junga: popularna izobličenja i prešućivanja analitičke psihologije*, Doktorski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu. Zagreb

Radman, Zdravko (2006), "Pogled iz pozadine", *Filozofska istraživanja*, Vol. 26, No. 2, 423-437.

"Upoznajte fraktale - doživite čaroliju osobnog razvoja", (2011). Preuzeto 1. 2. 2016. sa <http://www.crtanje-fraktala.com/o-crtanju-fraktala/>

Vučković, Dragutin (2019), "Kompleksi", *Filozofska istraživanja*, 39 (1), 97-102.

Adresa autorica:

Belma Duvnjak:

duvnjak_b@hotmail.com

Jasna Bajraktarević:

bajraktarevicjasna@gmail.com

Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu